

Fransa'da ve Türkiye'de Üniter Devlet Sorunu

Baskın Oran

Kavramlar

Türkiye'de birileri hep aynı şeymiş gibi sunmaya çalışıyor, ama Üniter Devlet ile Ulus-devlet çok farklı kavramlar. Üniter Devlet'in anlamı basit: Federal olmayan devlet türü. Yani, anayasal olarak egemenliği federe devletlerle (eyaletlerle) paylaşmayan *merkezî* bir otorite. Merkezde yaptığı yasaları ülkenin her köşesinde uyguluyor. Ama Üniter Devlet çağdaş dünyada otoriter bir tutum izliyorsa (Türkiye gibi), "milletin bölünmez birlik ve beraberliği"ne zarar verebilir. Onun içindir ki, ülkenin farklı köşeleri farklı kurallar talep ediyorsa, bu birliği bozmamak için, yine merkezde yasalar yaparak bu farklılıkları tanıyor. Böylece, vatandaşlığın "zorunlu" değil "gönüllü" yapılması sayesinde varlığını güvenle devam ettiriyor. Mesela "İngiltere" diye andığımız ülke (Birleşik Krallık) aslında bir Üniter Devlet; ama başkent Londra dışında İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'nın kendi kuralları, hatta parlamentoları ve hükümetleri var. Londra bunu onlara tanımış.

Demokratik Üniter Devlet'e bir diğer örnek, aşağıda uzun uzun anlatacağım bugünkü Fransa. Üniter Devlet'in mabedi kabul edilen bu ülkenin anayasası (madde 72) Fransız topraklarında çok çeşitli etnik, dinsel, vb., kültürlerin yaşadığını kabul ediyor ve bunların kendi özelliklerine göre nasıl yerinden yönetileceklerini anlatıyor. Bir diğer örnek, İspanya. Yine federal olmayan bu ülkenin anayasasının 2. maddesi "Bu anayasa, İspanyol Milleti'ni oluşturan milliyetlerin ve bölgelerin özerkliğini ve bunların arasındaki dayanışmayı tanır ve garanti eder" diyor. Bu, maddenin ikinci kısmı. Birinci kısmını merak ediyorsanız: "Bu anayasa, İspanyol Milleti'nin dağılmaz birliği, bütün İspanyolların ortak ve bölünmez ülkesi üzerine bina edilmiştir." Diğer yandan, federasyonun da demokratik bir düzenleme olduğu sanılmasın. SSCB bir federasyondur ama çok merkezîydi, demokratik değildi; bu yüzden de dağıldı gitti.

Sanırım açıklığa kavuşmuştur: Üniter Devlet türü, demokrasiye engel değildir; ama, sağlam biçimde devam edebilmesi için, ülkenin bazı yerlerinde farklı bünyelerin (alt-kimliklerin) mevcudiyetini kabul eden zihniyette bir başkent tarafından yönetilmesi gerekir. Yani, gerektiğinde yerel yönetimlere gerekli yetkiler tanınmalıdır. Aksi takdirde, Üniter Devlet

tamamen anti-demokratik olur çıkar. Bugünün dünyasında da anti-demokratik bir devletin devam edebilmesi *mümkün* değildir; dağılır gider. Maalesef, bizde bazılarının “Üniter Devlet kırmızı çizgidir” dedikleri zaman kafalarındaki model, bu farklılıkları inkâr eden anti-demokratik Üniter Devlet türüdür. 1930’lerde kalmış bir Üniter Devlet.

Ulus-devlet ise bizde bazıları tarafından, 12 Eylül faşizminin yaptığı 1982 Anayasası’nın “Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür” hükmünü gerçekleştirecek devlet türü diye düşünülüyor. Dahası, bu hükmü zor kullanarak gerçekleştirmek var zihinlerde. Oysa, Azınlık Raporu’nda (Ekim 2004) açıkça anlattığımız gibi: “Devletin ülkesiyle bölünmez bütünlüğü’ son derece doğal ve tüm dünyada tartışmasız kabul edilen bir husustur. Fakat ‘milletin bölünmez bütünlüğü’ kavramı, bizlere doğal gibi gelivermekle birlikte, bir Batılıya son derece terstir. Çünkü bu terimi kullanmak milletin tek parça (monolitik) olduğunu söylemektir ki, milleti oluşturan çeşitli alt-kimliklerin inkârı anlamına gelir ve dolayısıyla demokrasinin özüne karşıdır.”

Sonuçta, Fransa’da 1950’lerin başına kadar görülen Ulus-devlet uygulaması ile Türkiye’nin bugüne kadarki uygulamasından çıkan tek bir Ulus-devlet tanımı var: Ulus’unu *tek kimlikli* kabul eden ve bunu gerçekleştirmek için duruma göre *asimilasyon* (eritme) ve/veya *etnik/dinsel temizlik* uygulayan devlet türü. Yani, rahatça demokratik olabilen Üniter Devlet’in aksine Ulus-devlet, alt-kimlikleri inkar etmek suretiyle demokrasiye rahatça engel olabilen bir devlet türü.

Hatta, ayrıntı istiyorsanız, iki tür Ulus-devlet var. Her ikisi de gerçek demokrasiye engel, ama ikinci türü “demokrasi” kelimesiyle aynı cümlede bir araya gelemeyecek kadar engel: *Birinci tür*, Fransa tipi. Belli bir etnik gruba değil, belli bir kültürel yapıya asimile olunmasını ister. (Çünkü, aynen İspanya’da ‘İspanyol’ diye bir etnik grup olmadığı gibi, Fransa’da da ‘Fransız’ diye bir etnik grup yoktur). Homogenliği (tek tipli yapıyı) böyle sağlamaya çalışır. Aşağıda uzun uzun anlatacağım – Fransa bu nispeten az zararlı modeli bile altmış yıldır aşama aşama terk etti, Demokratik Devlet’e geçti. *İkinci tür*, Türkiye tipi: Belli bir etnik gruba asimile olunmasını ister. (Çünkü Türkiye’de ‘Türk’ diye bir başat etnik grup vardır). Bu tür Ulus-devlet ırkçı olmayabilir, ama ırkçılıktan bir önceki istasyondur. Çünkü, homogenliği asimilasyonla sağlayamazsa, ek olarak etnik hatta etno-dinsel temizlik politikasına da girişebilir. Nitekim, aşağıda geleceğim, Türkiye Kürtlere hep asimilasyon uyguladı, Gayrimüslimlere de etnik ve dinsel temizlik. Sonra, Kürtlerin asimile olmayacağını anlayınca, aşağıda ele alacağım gibi, işler

karıştı. Bu tür bir devletin Demokratik Devlet türüne geçmesi tabii ki epey sancılı olur; zaten şu anda acıtan sancılar tamamen buradan geliyor.

İşte, bizde kimilerinin “milletin bölünmez bütünlüğü”nü koruyacak diye alkışladığı bu Ulus-devlet, belli amaçlarla Üniter Devlet’le aynı kaba konuyor ve demokrasinin dağılma getireceğini düşünen bazıları huzura kavuşuyor. “Ulus-devlet ve Üniter devlet kırmızı çizgidir” denmesi, dua okuyup rahatlamak gibi. Kanlı çatışmadan rant sağlayanlara sözüm yok. Ama bu rahatlayanlar onlardan değil. Üstelik bunlar, çocukları askere gidip de gelemeyenler. Korkuları da samimi. Fakat yılların milli eğitimi bunlara Ulus-devlet’i ilah olarak ezberlettiği için, böyle bir refleks geliştirmişler. Aralarında, maalesef, kendilerini hâlâ solcu diye takdim edip sol’u batıranlar özel yer tutuyor. Bunlar, 1960-70’lerde kulaktan duydukları “antiemperyalizm” kavramını bugün Batı (hatta, yabancı) düşmanlığı ve insan hakları paranoyası üretmekte kullanıyorlar.

Tarih

Şimdi bu iki devlet türünün Fransa’da tarih içinde nasıl oluştuğunu ve nasıl muazzam bir evrim geçirerek bugünkü Demokratik Devlet’e dönüştüğünü izleyelim. Tabii, Türkiye’ye de gerekli göndermeleri yaparak. Ulus-devlet ve Üniter Devlet’in Batı’daki en mümtaz örneği Fransa idi. İdi. Bizde hep bu ülkeye gönderme yapılmasının sebebi de bu, zaten. Mesela deniyor ki Fransa “azınlık” kavramını reddediyor, hemen seviniyoruz: “Koskoca Fransa reddederken, biz azınlık mı yaratacağız?” Mesela deniyor ki Fransız Anayasası “Cumhuriyet’in dili Fransızcadır” (*La langue de la République est le Français*) diyor (madde 2), hemen atılıyoruz: “Bak, aynen bizim anayasamızın “[Devletin] Dili Türkçedir” demesi gibi (madde 3/1) Fransa da “resmî dili” dememiş!”

Yalnız, daha ileri gitmeden söylemek zorundayım: Bir değil, iki Fransa var. Biri tarih içinde kalmış (asimilasyoncu) Fransa, biri bugünkü (demokrat) Fransa: (1) Fransa tarih içinde Merkeziyetçi Devlet’i hep yücelten bir ülke olageldi ve 19. Yüzyılda kurduğu Ulus-devlet modeliyle *ciddi* biçimde asimilasyon yaptı; (2) Fransa şimdi bambaşka bir ülke. Çünkü: Bir kere, “azınlık” kavramını reddeden Fransa, bugün ülkesinde kolektif azınlık haklarının “teritoryal” (bölgesel) diye anılan en aşırı türünü tanımış durumda. Sınır boyları (İspanya ve Almanya sınırları) ve ada (Korsika) dahil. Bu iki noktayı vurgulayışımın sebebi: Ulus-devlet olmayan çok daha özgürlükçü devletler bile böyle “uçtaki” yerlerde (hele de, adalarda!) bölgesel

haklar tanımaktan nefret ederler, bir gün ayrılabilir diye. İkincisi, “Cumhuriyetin dili” diyor ama, onun yanında (bizde çok kimsenin hiç duymadığı) “Fransa Dilleri” (*Les Langues de France*) diye bir kavram da var. Anayasa Madde 75-1 aynen şöyle: “Bölgesel diller Fransa’nın ortak mirasına dahildir” (*Les langues régionales appartiennent au patrimoine de la France*). Zaten, Cumhurbaşkanı Mitterrand’ın 1981’de yaptığı şu saptama da bu “İki Fransa”nın olabilecek en veciz anlatımı: “Fransa’nın *kurulabilmesi* için, geçmişte, güçlü ve merkeziyetçi bir iktidara gereksinme duyulmuştur. Bugün ise, *dağılmaması* için, siyasal iktidarın ağırlıklı olarak yerel yönetimlere bırakılması zorunlu hale gelmiştir.” (abç)

Önce birinci Fransa’yı tarih içinde anlatalım, sonra ikinci Fransa’ya geçelim. Aslında Fransa, merkeziyetçi olması açısından Batı Avrupa’da büyük bir istisna. Diğer ülkeler (Hollanda, İsviçre, İspanya, İtalya, Nazi dönemi hariç Almanya, vb.) hep daha ademimerkeziyetçi oldular. Hele İngiltere. Fransa’yı anlayabilmek için asıl İngiltere’yle birlikte tahlil etmek lazım. İngiltere tarih içinde bırakınız Ulus-devlet’i, merkeziyetçilikten bile hep uzak oldu. Çünkü henüz Merkeziyetçi Krallık’ın kurulması döneminde (buna biraz aşağıda geleceğiz) Galler’i, İskoçya’yı ve İrlanda’yı yutmak/asimile etmek istediysede iç ortam ve koşullar bunu engelledi. Bireysel hakları güçlendiren bu ortam ve koşullar, İngiltere’de, Ulus-devletin ruhunu oluşturan asimilasyona izin vermeyen, gerek duyurmayan, aksine, uzlaşmayı öne çıkaran bir durum yarattı. Fransa’da olay çok farklıydı. İktidarı evrimle değil devrimle ele geçiren Fransız burjuvazisi bireysel haklar’ın yanı sıra, ilginçtir, devlet’i de yüceltti.

İngiltere’de burjuvazinin ortaya çıkmasının ardından Fransa onu takip etti. O tarihlerde, Paris’teki kralın amacı basitti: Aristokrasiyi (feodal beyleri) zayıflatarak krallık topraklarını genişletmek. Tüccarların, yani istikbaldeki burjuvazinin de amacı basitti: Daha geniş topraklarda, hukuk ve huzur sayesinde ticareti geliştirebilmek. Çünkü iç gümrükler, farklı hukuklar ve asayişsizlik, ticaret yaptırmıyordu. Güçlerini birleştirdiler. Sonuç, aristokrasiyi denetime alan ve burjuvazinin zenginleşmesine yardım eden Mutlakiyetçi/Merkeziyetçi Devlet türü oldu; doruğu, Louis XIV dönemidir (1638-1715). Bu sayede asayiş sağlandı ve ülkede tek bir hukuk geçerli oldu. Gelişen ticaret çok daha geniş bir Ekonomik Pazar yarattı. Bunun sınırları içinde çok farklı halklar temelde aynı kültürü paylaşmaya başladılar. Böylece, 16. yüzyılın sonunda, bugün ulus adını verdiğimiz toplumsal olgu filiz vermeye koyuldu. Bir süre sonra burjuvazi, kendisinden aldığı vergileri İngiltere’yle nafi savaşılarında ve zevk-ü sefada harcayan kralı 1789 ayaklanmasıyla devirdi.

Burjuvalar, iktidarlarının meşruiyet temelini (o zamana kadar tarihteki istisnasız bütün hükümdarların yaptığı gibi) Tanrı olarak ilan etmeye devam edemezlerdi, çünkü o iddiayı yapan adamın kafasını uçurmuşlardı. Zaten, dinsel etkileri temizleyen bir Aydınlanma Çağı yaşanmıştı. Meşruiyet temeline kendi sınıflarının adını da koyamazlardı, çünkü halk tabakaları tepki gösterirdi. Egemen bir etnik grup da yoktu adını verecek. J.-J. Rousseau'nun (1712-1778) fetvasını yazdığı gibi, meşruiyet temelini millet olarak ilan ettiler, halloldu. Yani, milliyetçilik ideolojisinin Fransa'daki ilk işlevi, iktidarın kraldan/aristokrasiden burjuvaziye geçişini temellendirmek oldu.

Mutlakiyetçi/Merkeziyetçi Devlet sayesinde gelişen burjuvazi onu yıkmıştı. Ama, dediğim gibi, bireysel haklarla birlikte güçlü devlet kavramını da getirmişti. Bunun somut ifadeleri, bizzat, tarihte ilk defa "insan hakları" kavramını ortaya atan "1789 İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi"nde görülür. Şu tip cümle ve terimlerde: "Yasaya uygun olarak yakalanan, direnirse suçlu olur" (madde 7), "...meğer ki, bu inançların açıklanması, yasayla kurulan kamu düzenini bozmuş olsun" (madde 10), "Yurttaş, ifade özgürlüğünün kötüye kullanılması hallerinden sorumlu olur" (madde 11), "Kamu gücü, herkesin yararı için kurulmuştur" (madde 12).

Çünkü Fransız burjuvazisi devlet'e muhtaçtı. Birkaç nedenle: (1) Bir İngiliz veya Amerikan burjuvazisine oranla zayıftı. Nitekim, İngiltere dünyayı egemenliği altına almış, mesela 1763'te Fransa'yı Kuzey Amerika'daki bütün sömürgelerinden atmıştı. (2) Fransa'da krallık, aristokrasiyi Versailles Sarayı'na bir tür hapsedme sonucu topraklarının başından uzaklaştırarak bir karikatür haline sokmuştu. Yani güçlüydü. Burjuvazi onu devirmek için aşağı sınıflarla (*sans-culottes*, "Donsuzlar") ittifak kurmak zorunda kalmıştı. Şimdi onlardan korkuyordu. Tabii, gelişmekte olan işçi sınıfından da. (3) Burjuvazinin nispi zayıflığı nedeniyle, Fransa topraklarında yerel diller (*patois*) güçlüydü. (4) İngiltere emperyalizme başlamıştı ve gittikçe hızlanan Sanayi Devrimi'nin hammadde, pazar, sermaye ihracı gibi ihtiyaçları karşısında rekabet etmek gerekiyordu.

İşte, zaten merkeziyetçi gelenekten gelmekte olan Fransa, 1789'dan sonra bu muhtaçlıklar nedeniyle Ulus-devlet mekanizmasını icat ederek içte asimilasyona, dışta emperyalizme girişti. Asimilasyon; çünkü Fransa'da Bask, Breton, Norman, Kors gibi yerel kültürler ve diller yeni "ulusal" kültüre direniyorlardı. "Birlik-beraberlik" sağlanacaktı ki kolayca yönetmek mümkün olsun. Birlik-beraberlik deyince, tabii, 1871 Paris Komünü

denemesini yapmış olan proletaryanın baş eğdirilmesini de unutmamak lazım. Emperyalizm; çünkü hem ulusal sınırlar ticarete artık dar geliyordu, hem de İngiltere'yle rekabet edebilmeliydi.

Bütün bu anlattıklarımı şu formülle özetleyebiliriz: Burjuvazi + Kral = Mutlakiyetçi/Merkeziyetçi Devlet = Asayiş ve Tek Hukuk = Ticaret = İç Ekonomik Pazar = Ortak dil, kültür, vs. = Millet = Milliyetçilik ideolojisi = Ulus-devlet = İçte Asimilasyon, Dışta Emperyalizm.

İngiltere niye “Ulus-devlet” olmadı da özgürlükçü oldu? (1) İskoç ve İrlanda aristokrasisi (feodalitesi/asilleri) İngiltere'nin işgal ve asimilasyon çabalarına ciddi biçimde direndi (“Cesur Yürek” filmini hatırlayınız); (2) İngiliz burjuvazisi çok erken güçlenerek bütün bu bölgeleri ekonomik (ve tabii, kültürel) etkisi altına aldı; asimilasyon uygulamasına lüzum kalmadı; (3) İngiliz burjuvazisi, Fransa'da olduğunun aksine, aristokrasiyi bir devrimle (ihtilalle) alt edip iktidarı zapt etmedi. Geçiş, bir evrim biçiminde oldu. Çünkü: (a) Aristokrasi, Merkeziyetçi Krallık'ı çok erken bir tarihte, daha Osmanlı Beyliği'nin kurulmasından bile seksen dört yıl önce, 1215'te Magna Carta'yla sınırlamıştı. Düşününüz ki, Osmanlı'da bu belgeye karşılık düşen Senet-i İttifak 1808, can ve mal emniyetini getiren Tanzimat Fermanı ise 1839 tarihlidir. Biri beş yüz doksan üç, öteki altı yüz yirmi dört yıl sonra! (b) Bizzat bu aristokrasi, daha 16. yüzyılın başından itibaren burjuvaziye dönüşmeye başladı. Zorla çevirip otlak haline soktuğu köylü tarlalarında (“Çitleme Hareketi”) koyun otlatıp yününü satarak. Bizim kestirmeden “İngiltere” diye etnik bir adla anıverdiğimiz devletin isminin katiyen bu olmayışı, “Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı” gibi tamamen teritoryal (toprağa ilişkin) bir isim oluşu çok şey söylüyor.

Az gelişmiş ülkelerde (ve biraz farklı olarak Türkiye'de) Ulus-devlet'in ortaya çıkması, yukarıda verdiğim özet-formülün (Burjuvazi+Kral... Dışta Emperyalizm), bir anlamda, bıraktığı yerden devamla oldu. Emperyalizmle doğrudan tanışan Afrika gibi yerlerde metropol ülkenin açtığı misyoner okulları Batı kültürü getirdi. Osmanlı'da ise Avrupa'ya iki dalga halinde giden öğrenciler ülkelere Batı kültürü taşıdılar. Bunlar, döndüklerinde Birinci Meşrutiyet'i (1876) kuran “Yeni Osmanlılar” ile İkinci Meşrutiyet'i (1908) kuran “Jön Türkler” idi. Batı Avrupa'da 17.-18. yüzyıllarda yaşanan Aydınlanma Çağı'nı kendi ülkelerine ithal ettikleri için bunlara “Aydın” dendi. Sınıf kökeni olarak, küçük burjuvazinin okumuş kanadından geliyorlardı. Bu küçük burjuvalar, aynen 1789'daki burjuvazinin yaptığını yaptılar: Devleti (Osmanlı'yı) yıktılar

ve onun yerine çok daha merkezîyetçi bir devleti, yani Ulus-devlet'i kurdular. Hemen ardından, kendilerinden başka modern devlet yönetme bilgisine sahip sınıf olmaması sayesinde bir ideoloji (milliyetçilik) formüle ettiler. Onu uygulayarak, Fransa'da öğrendikleri Jakobenliği (tepeden inmece "toplum mühendisliği"ni) uygulamaya koyuldular. Tabii, dışta emperyalizme girişecek halleri yoktu; içte asimilasyona giriştiler. Asimilasyon, ulusun 'u'sunun olmadığı bir ortamda zor kullanarak (Tek Millet, Tek Dil, Tek Lider, vs.) bir "Ulus" inşa etmek, yani ülkedeki çok farklı unsurları (özellikle Kürtleri) ülkedeki egemen etnik-dinsel unsur (Türkler) içinde eritmek anlamına geliyordu.

Bu çok zor politika, hâlâ dinsel niteliklerini koruyan bir ortamda, Türk-olmayan göçmen Müslümanlarda (Pomak, Boşnak, hatta Çerkes, vs.) çok başarılı oldu. Ama göçmen-olmayan, Anadolu'nun otokton (yerli) halkları açısından durum pek öyle değildi. Bir kere, dinleri farklı olduğu için, Gayrimüslimleri asimile etmek düşünülemezdi. Onun için Cumhuriyet bunları, Lozan'ın koruyucu hükümlerini (Madde 37 ilâ 44) açıkça ihlal ederek, sistematik bir ayrımcılık politikasıyla etnik-dinsel temizliğe tâbi tuttu. Lozan'ın hemen ardından başlayan bu süreç, doruk noktasını 1942 Varlık Vergisi ile 6-7 Eylül 1955 pogromunun oluşturduğu olaylarla sürdürüldü. (Pogrom, azınlığa çoğunlukça yapılan devlet destekli saldırıdır). Bugün de, hâlâ tasfiye edilemeyen '1936 Beyanname'si'yle sürdürülüyor. Sonuçta, Osmanlı'nın en güçlü döneminde nüfusun 1/3'ünü oluşturan, Cumhuriyet'in ilk yıllarında oranları 1/55 olan Gayrimüslim vatandaşların oranı günümüzde 1/1000'e düştü. Hani, "İstanbul'da Vatikan kuracak" olan Rumlar var ya, sayılarını başarıyla 2000'e indirmiş bulunuyoruz. Yetmiş iki milyonda iki bin.

Diğer otokton halkların en önemlisi Kürtler idi. Bunların yaklaşık tümünün Müslüman, yüzde 75'ininin de Sünni oluşu asimilasyona elveriyordu. Nitekim, bir kısmı asimile edildi. Ama çeşitli nedenlerle (ülkenin ekonomik pazarına dahil edilmeme, tecrit edilmiş bir bölgede yoğun yaşama, isyanlar, aşağılanma, baskılar, vb.) büyük çoğunluk asimile edilemedi. Bunda, Kürtlere "Türk'üm, Doğruyum, Çalışkanım, Varlığım Türk Varlığına Armağan Olsun!" biçiminde yapılan bunaltıcı vurgunun itici rolü de büyük oldu. Problemin kaynağı, üst-kimliği teritoryal (ülkesel) olarak saptamış Fransa'nın aksine, Türkiye Cumhuriyeti'nde üst-kimliğin etnik ('Türk') olarak saptanmış olmasıydı. Osmanlı'dayken bütün alt-kimlikler "Osmanlı" üst-kimliğinde toplandığı için kuramsal bir sorun çıkmıyordu. Ama Türkiye'de, (hele de rejimin başlangıç yıllarında) bizzat kendisi bir etnik alt-kimlik olan Türk unsurunun aynı zamanda üst-kimlik ilan edilmesi, herkesin Türk oluverdiğinin ilanı, Kürtlerde büyük tepki doğuracaktır. (Bkz. aşağıdaki

şema). Sonuçta, Mesut Yeğen'in bu terimleri taşıyan kitabında hatırlattığı gibi, bir dönem “Müstakbel Türk” olmaları umulan Kürtler asimile edilemeyip de direnince, 2005'te Genelkurmay tarafından “Sözde Vatandaş” biçiminde “tenzil-i rütbe”ye uğrıtılacaklardır. Nihayet, 17.08.2009 tarihli *Cumhuriyet*'te Prof. Mümtaz Soysal onların Kuzey Irak'a gönderilmesini önererek vatandaşlıktan atmayı da bir tür tamamlamış olacaktır.

Bu son anlattıklarımı da, yukarıda “... Dışta Emperyalizm” diye biten formülün bir devamı olarak şu formülle özetleyebiliriz: Batı kültürü = Aydınlar = Ulus-devlet = Milliyetçilik İdeolojisi = Millet İnşası = “Herkes Türk’tür” = Kürt milliyetçiliği / direnişi. Türkiye’nin Kürt sorununu bu formül özetler. Kemalist aydınlar Fransa’yı taklit ederek içte asimilasyon uygulamışlardır, herkesi Türk yapıp çıkmışlardır, bu da Kürt tepkisi doğurmuştur. Bir bakıma, o zaman yapılanlar, kendi dönemi açısından çok acayip değildir. Düşünün ki bütün Avrupa size “Türkler Avrupa’nın hasta adamı” diyor. Osmanlı size “Etrak-ı bî idrak” diyor. “Türk ne bilir âdâbı, lak lak içer ayranı” diyor. 1930'lara gelince bütün Avrupa, bırakınız faşizmi, resmen ırkçı rejimlerle dolup taşıyor. İsviçreli, Macaristanlı profesörler Kemalizm’e harıl harıl Türkçü teori üretiyor. Son derece tahrik edici. Ama, artık seksen altı yıl sonra bunların bu kadar ters sonuç verdiği ortadayken, Kürtleri bu kadar yabancılaştırdığı ortadayken devam ettirilmesini ve savunulmasını korkunç buluyorum. Ülkeyi bu kadar bölen, insanı ve haklarını bu kadar yerin dibine batıran bir Türkçülük anlayışını tek kelimeyle korkunç buluyorum.

Örneğin, şu anda, Siyasi Partiler Kanunu Madde 43/3 şöyle demektedir: “...aday adayları Türkçeden başka dil ve yazı kullanamazlar.” Madde 81: “Tüzük ve programların yazımı ve yayınlanmasında, kongrelerinde, açık veya kapalı salon toplantılarında, mitinglerinde, propagandalarında Türkçeden başka dil kullanamazlar; Türkçeden başka dillerde yazılmış pankartlar, levhalar, plaklar, ses ve görüntü bantları, broşür ve beyannameler kullanamaz ve

dağıtamazlar.” Bu yasa maddeleri, kurucu antlaşmamız Lozan’ın açık ihlalidir: “Herhangi bir Türk uyruğunun gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konuları ile açık toplantılarında, dilediği bir dili kullanmasına karşı hiçbir kısıtlama konulmayacaktır.” (Madde 39/4). İşin tuhaflıkları arasında şu da vardır: Temmuz 2007 seçimlerinde “Kürtçe seçim propagandası” yapmaktan Orhan Miroğlu’na üç dava açılmış, şu anda bunlardan biri altı ay hapisle sonuçlanmıştır. Fakat Miroğlu Yargıtay’a gidememektedir, çünkü yeni usule göre kendisi “Denetimli Serbestlik” altındadır. Beş yıl boyunca her üç ayda bir izlenecek, Kürtçe konuşup konuşmadığı Mersin Savcılığı’na bildirilecek, konuştuğu tespit edilirse cezası infaz edilecektir. (*Taraf*, 11.09.08). Dahası, Türkiye’de q, x, w harflerini kullanmak hapis cezasını gerektiren bir suçtur. Bu yüzden Kars eski milletvekili Mahmut Alınak birkaç kere hapse girmiş, Avukat Mehdi Tanrikulu da beş ay hapis cezasına çarptırılmıştır. (*Milliyet*, 08.02.08).

Fransa’nın Türkiye için örnek gösterilmesi ise tamamen geçersizdir. Fransa 1950’den beri muazzam bir değişime uğradı ve azınlıkları açısından inanılmaz bir ademimerkeziyetçi-demokratik yapı kurdu. Onlara her türlü kolektif ve hatta teritoryal azınlık hakları verdi. Bazıları Fransa’yı hâlâ 1950 öncesi Fransa sanmakta. Jakonbenliğin bayrağını Fransa icat etmişti, onun çöpe attığını şimdi Türkiye sırtladı taşıyor. Şimdi, bu “ikinci Fransa”yı, bugünkü Fransa’yı görelim.

Günümüzde Fransa: Azınlık Dilleri ve Dinleri¹

Burjuvazisi olmadığı için, “millet”i Fransa kadar bile inşa edemeyen Türkiye, asimile edici platform olarak “Türk Devleti” kavramını ve “Türkçe”yi kullanmıştır. Aynen, Fransa’nın Fransızca’yı kullanmış olması gibi. Ama iki asimilasyon arasındaki fark muazzamdır: Fransa’da herkesin değerlerine asimile edildiği Frank diye bir etnik grup yoktur, onların da Fransızca diye bir dili. Franklar, İ.S. 5. Yüzyıl başında bu toprakları işgal ederek “Francia” adını veren bir Germen boyudur. Fransızca da Romalıların Latincesinden türemiştir. Oysa Türkiye’de herkesin asimile olması istenen “Türk” diye bir etnik grup ve onların dili Türkçe vardır. Bu etnik grubun değerlerinin “üst-kimlik”, Türkçenin de “bütün vatandaşların anadili” olarak empoze edilmesi, ikinci önemli etnik grup olan Kürtleri Türkiye’ye çok yabancılaştırarak, bitmek tükenmek bilmeyen ayaklanmalara yol açacaktır. Fransa adının Germenlerden geldiğini bildikleri bile çok şüpheli olan kimselerin, “Türkiyeli” üst-kimliğine akıl almaz bir itirazı da var: “Fransalı demiyoruz ki, Fransız diyoruz!” Ama bu iki terim farklı değildir ki. Bugün Fransız dediğimiz

insanlara Osmanlı'da “Fransevî” denirdi; Fransalı demekti. Bizim ulusalcılar büyük olasılıkla “Britanyalı” (British) terimini de duymamışlar; sadece “İngiliz”i bilmekteler. “Türkiyeli” teriminin “British” ile tamı tamına paralel olduğunu idrak etmeleri epey zaman alacağı benzer. Ulusalcılarımızın, Atatürk’ün “Ne Mutlu Türk’üm Diyene” özdeyişi üzerine oturup düşündüklerini de sanmıyorum. Atatürk “doğana” demedi ve bu o zamanın ırkçılık atmosferi için çok ileri bir anlayıştı; ama vatandaş “Türk’üm” demiyorsa ne olacaktır? Cevap maalesef şu olmuştur: Mutsuz olacaktır, yani edilecektir.

Mitterrand’ın o veciz sözü, bir daha hatırlanmaya değecek kadar önemli: “Fransa’nın *kurulabilmesi* için, geçmişte, güçlü ve merkeziyetçi bir iktidara gereksinme duyulmuştur. Bugün ise, *dağılmaması* için, siyasal iktidarın ağırlıklı olarak yerel yönetimlere bırakılması zorunlu hale gelmiştir.” Fransa bugün tam da bunu yapmış bulunuyor. Bugün, Fransa’da, onu örnek gösterenlerin inanamayacağı bir düzen var: Devlet okullarında Fransızca dışında altı “bölgesel” dilde öğretim yapılıyor. Bazı bölgelerde oranın bölgesel dili mahkeme duruşmalarında kullanılıyor. Bazı bölgelerde daha henüz Fransızcaya çevrilmemiş Alman yasaları geçerli. Yani, Fransa’da çokdillilik ve çokhukukluluk var. Üstelik, Fransa’nın Korsika adasının ayrı bir “hukuksal varlık”ı, ayrı bir Meclis’i, ayrı bir Yürütme Organı var. Şimdi bunları teker teker görelim.

Önce şunu belirteyim: Türkiye’yle karşılaştırma yapabilmek için, bu yazıda yalnızca “Metropol Fransa” (veya, Kıta Fransası) denilen, bizim bildiğimiz Fransa’yı anlatacağım. Fransa’nın “Deniz Aşırı Topraklar” diye adlandırdığı bütün Fransa’yı ele almayacağım. Azınlık hakları oralarda fevkalade daha fazladır; örneğin, Fransa sınırları içinde olan Yeni Kaledonya bölgesinde Fransızca dili birinci değil, yerel dillerin yanında ikinci dildir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Fransız Anayasası’nın 2. maddesi şöyledir: “Cumhuriyetin dili Fransızcadır”. Bizim anayasamızın 3/1 maddesindeki “[Devletin] Dili Türkçedir” ibaresini hatırlatıyor. Fakat Fransa’da bir de “Fransa Dilleri” (*Les Langues de France*) kavramı vardır. Bunun bizde karşılığı olsaydı, “Türkiye dilleri” olurdu. Fransa Kültür ve İletişim Bakanlığı bünyesinde bulunan ve eski adı “Fransızca Dili Genel Delegasyonu” olup 16 Ekim 2001’de “Fransızca Dili ve Fransa Dilleri Genel Delegasyonu” (*Délégation Générale à la langue française et aux langues de France*) olarak değiştirilen resmî kurum, “Fransa Dilleri” kavramını şöyle tanımlamaktadır: “Fransa dilleri terimiyle kastedilen, Cumhuriyet topraklarında Fransa yurttaşlarınca geleneksel olarak konuşulan ve hiçbir devletin resmî dili olmayan, bölge veya

azınlık dilleridir.” Burada “hiçbir devletin resmî dili olmayan” dediğine bakmayınız, Alsace bölgesindeki Alsasça, Almancanın aynısıdır, sadece içinde bazı bölgesel kelime ve terimler vardır. Bu “bölge ve azınlık dilleri”nin sayısı, Deniz Aşırı Topraklar da katıldığında, yetmiş beş’in üstündedir. Yalnızca Metropol Fransa’dakiler on altı tanedir ve bunlar “Bölgesel Diller” ve “Teritoryal Olmayan Diller” diye ayrılır.

“Bölgesel” Fransa Dilleri on tanedir: Alsat dili, Bask dili, Breton dili, Katalan dili, Korsika dili, Batı Flamanca, Mozel Fransik dili, Frankoprovansal dili, Oy dilleri, Ok dilleri (Oksitan). “Teritoryal Olmayan” Fransa Dilleri altı tanedir: Diyalektal Arapça, Batı Ermenicesi, Berberce, Jüdeo-İspanyol dili, Romani (Çingene) dili, Yidiş (Yahudi) dili. Bütün bu dillerin konuşulması, yazılması, yayınlanması, sanat konusu yapılması, vb., tamamen serbesttir. 1951’de çıkan Yerel Dil ve Diyalektlerin Öğretimi Hakkında “Deixonne Yasası” bunların arasından Breton, Bask, Katalan ve Oksitan dillerinde öğretim yapılabileceğini ilan etmiş (madde 10), bu dillerin hangi üniversitelerde öğretim ve araştırma konusu yapılacağını da saptamıştır (madde 11). 16 Ocak 1974 tarihli kararnameyle Korsika dili, 30 Mayıs 2003 tarihli idarî kararlar da Alsace-Moselle’de konuşulan azınlık dili Alsasça “eğitim konusu” (*l’objet d’un enseignement*) olabilecek diller arasına katılmıştır.

Burada bir parantez açıp, Alsace-Moselle bölgesi ve burada konuşulan azınlık dili hakkında kısa bilgi vereyim. Fransa’nın Almanya sınırındaki bu bölge, aynen 1918-39 arası Türkiye’den ayrılan ve sonra dönen Hatay gibi veya 1878-1918 arası Rusya’ya geçip sonra geri dönen Kars-Ardahan gibi. 1871’de Almanya’nın kurulması ve Fransa’yı yenmesi üzerine Almanya’ya verilen ve ancak 1918’de Fransa’ya geri dönen Alsace-Lorraine’in bir parçası. Aşağıda anlatacağım kolektif azınlık haklarının geçerli olduğu bu yer, Alsace ilinin tamamından ve Lorraine ilinin Moselle kesiminden oluşur. Diğer bölgeler gibi, kendi bayrağı vardır (*drapeau*). Yukarıda da belirttim; burada konuşulan dil, dil uzmanlarına göre ayrı bir dil olmayıp, Almancanın bir ağzıdır. Buna rağmen bu diyalekt “Fransa Dilleri” kapsamında bir azınlık dili olarak kabul edilmiştir ve bunun sağladığı bütün ayrıcalıklardan (artı haklardan) yararlanmaktadır. Biraz aşağıda anlatacağım gibi, Fransa’nın bu bölgesinde insanlar özel ve kamusal yaşamlarında bu dili kullanırlar ve Alman hukuku altında yaşarlar. Bütün belediyelerde, belediye nizamnamesi öngördüğü takdirde Alsasça kullanılır. Bu bölgede kurulmuş dernekler de faaliyetlerinde Alsasça kullanırlar. 1993’te Colmar İstinaf Mahkemesi, bir derneğin genel kurulunun Alsat diyalektinde yapıldığı gerekçesiyle açılan iptal davasını reddetmiştir. Bu

tarihten sonra derneklerde Alsasça kullanılmasında bir engelin bulunmadığı kabul edilmiştir. Alsasça, Alsace'daki kamu kurumlarında da serbesttir. 4 Ağustos 1994 tarihli, Fransızca Dilinin Kullanılmasına Dair "Toubon Yasası" eğitimde, iş ilişkilerinde ve kamu hizmetlerinde Fransızcanın kullanılmasını zorunlu kıldığı halde, Alsace'da bu böyledir. Çünkü aynı yasanın 21. maddesi şöyle der: "İşbu yasanın hükümleri, Fransa'nın bölgesel dillerine ilişkin yasama metinlerine ve düzenlemelerine karşı uygulanamaz ve bu dillerin kullanılmasına engel oluşturamaz." Dolayısıyla, bu bölgede kamu kurumlarında da yerel dilin sözlü olarak kullanılmasının yasak olmadığı sonucuna varılmıştır ve uygulama böyledir. Bölgede, 1919'dan bu yana seçim ve propaganda afişleri de Fransızca ve Almanca basılmaktadır. "10.08.1979 tarih ve 1619 s. genelgeden bu yana, karayolu levhalarındaki yerleşim yeri isimleri iki dilde yazılabilir. Strasbourg'un tarihî kesiminde sokak isimleri iki dildedir."

Devrimin yapıldığı 1789'da nüfus yirmi sekiz milyonu. Bunun içinde altı milyonu (yüzde 21) Fransızca'yı hiç bilmiyor, altı milyon kadarı da uzunca bir konuşmayı sürdürecektir kadar beceremiyordu. İyi bilenlerin sayısı üç milyonu geçmemekteydi (yüzde 10.7). Hatta, 1863'te, yani emperyalist yayılmanın arifesinde yapılmış bir istatistik bile otuz sekiz milyonluk Fransa'da yedi buçuk milyon vatandaşın Fransızca bilmediğini ortaya koymuştu (yüzde 20). Yani, devrimden yetmiş yıl sonra bile her beş vatandaştan biri Fransızca bilmiyordu. Sözü söylemekte olduğumuz "Birinci" Fransa, bu Fransızca meselesini Ulus-devlet gücüyle çözmeye girişecektir. Bunu da, muazzam emperyalist yayılma sayesinde inşa ettiği "ulusal gurur" ortamında, iki yöntemle yapacaktır: Zorunlu askerlik ve zorunlu/parasız temel öğretim. Yine de Baskça, Bretonca, Alsasça gibi yerel diller Fransızcanın asimilasyonuna bugüne kadar direnecektir.

Fransız Krallığı yalnızca din konusunda baskı yaptı, dil değil. Çünkü zamanın "tutunum ideolojisi" yani birleştirici tutkalı din idi ve 16. Yüzyılda ortaya çıkan Protestanlar karşısında kralın Katolik olması gerekiyordu. Nitekim Huguenot'lar (Fransız Protestanları) 1572'de St. Barthélemy Katliamı'na uğratıldılar. Bunların hayatta kalabilmiş asilleri Katolikliği kabul zorunda kaldılar, kitleler ise Fransa'dan kaçtılar. Tabii, olanlar Fransa'ya oldu çünkü bu insanlar hem sermayenin hem de ileri teknolojinin (özellikle, saat teknolojisi) sahibiydiler. Onları kucaklayan İngiltere gibi ülkeler ihya oldular. Fransa, Sanayi Devrimi'ni başlatma şerefini İngiltere'ye böyle kaptırdı.

Aynı olayı bizde İttihatçılar 1915'te Ermenilere, Rumlara ve Süryanilere, Cumhuriyet Türkiye'si de tüm Gayrimüslim vatandaşlara yapmıştır, ülkenin tek burjuvazisi olan bu insanları Cumhuriyet tarihi boyunca etnik-dinsel temizliğe uğratacaktır. Sonuç, Türkiye'nin sınılaşmasının/ kalkınmasının en az yarım yüzyıl ertelenmesidir. Yani, Fransa din uğruna kendi ayağına kurşun sıkmışsa, Türkiye de aynı şeyi milliyetçilik uğruna yaptı. Üstelik, Kemalizm'in hedeflediği "milli burjuvazi" en kısa zamanda, daha Atatürk döneminde, uluslararası burjuvaziye eklenilecektir. Kemalizm'in önde gelen kalemi F. R. Atay bu süreci *Çankaya* adlı kitabında birinci elden anlatır.

Fransız yargısındaki durum da kimilerine fevkalade bölücü, dehşet verici gelebilir. 1919, 1922 ve 1928 tarihli cumhurbaşkanlığı kararnameleri, mahkemelerde savunmaların Fransızca, Almanca veya yerel diyalektle (Alsasça) yapılabileceğini belirtmiştir. Yine aynı kararnamelere göre noter belgeleri, eğer taraflar Fransızca'yı yeterince bilmediklerini beyan ederlerse, Alsasça düzenlenebilir. Yargıç isterse, Fransa'da duruşmalarda tarafların doğrudan doğruya azınlık dilinde konuşmaları da mümkündür. Çünkü yeni Hukuk Muhakemeleri Usulü Yasası'nın 23. maddesine göre: "Yargıç, tarafların kullandığı dili biliyorsa, ayrıca bir çevirmen getirtmek zorunda değildir."

Eğitimdeki durum daha da çarpıcı: Bu azınlık dilleri özel ve resmi okullarda okutuluyor. Fransız topraklarının tamamında, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2002 yılı verilerine göre 250 bin öğrencinin okuduğu bu dillerin özel okullarda isteyen öğrencilere öğretilmesi anaokulundan itibaren serbesttir. O kadar ki, örneğin Bask ve Alsace-Moselle bölgelerinde isteyen anaokulları ve ilkokullar eğitimi tamamen Bask veya Alsas dilinde verebilirler; hiçbir hukuksal engel yoktur. Orta öğretimde de durum aynıdır. Bazı okullar ise bu dillerde dersler sunmakla yetinirler. Devlet bu sisteme malî katkı yapar. Örneğin, İspanya sınırında konuşulan Bask dili, bölgede yüzde 70 oranında devlet, yüzde 30 oranında ana-babalar tarafından finanse edilmektedir. Devlet okullarında veya devletle sözleşmeli okullarda ise bu dersler, aynen yabancı dil dersleri gibi, haftada iki saatle sınırlıdır. "İki Dilli" (*bilingue*) denilen türde her düzeyde (ana, ilk, orta düzeyde) okullarda ise, 31 Temmuz 2001 tarihli idarî karar gereğince derslerin yarısı Fransızca, yarısı azınlık dilinde okutulur. Bu okullarda "bölgesel diller" diye ayrı bir bölüm de vardır. Nitekim Alsace-Moselle'de kimi okullar yarı yarıya Almanca (Alsasça) ve Fransızca eğitim verir. Üniversiteye kadar durum böyle devam eder. Üniversitede de Edebiyat ve Bölgesel Diller bölümüne devam etmek mümkündür. Kimi bölgelerde yalnızca azınlık dilinde eğitim veren

yüksek öğretim kurumları mevcuttur. Örneğin Bayonne kentindeki Bask Etüdüleri Enstitüsü (*L'Institut d'Etudes Basques*) böyledir. İlave etmeye gerek var mı: Sözüünü ettiğim bütün bu “Fransa Dilleri” için bütün bu dersler, normal ders saatleri içindedir.

Kültür ve sanatta da durum aynı. Bu bölge ve azınlık dilleri yalnızca eğitim alanıyla sınırlı değil. Bu diller kültür, eğitim ve medya alanlarında korunuyor. Müzik, kitap, tiyatro, etnolojik zenginlik, arşiv, müze, sinema gibi çok çeşitli alanlarda Fransa devleti tarafından finanse ediliyor. Örneğin, “Fransa Dilleri Kitaplığı” adlı program, bu Fransa Dilleri’nde yazılmış veya bu dilleri araştıran kitap alımı yapan kütüphanelere kredi vermek ve bu dillerde yayın yapacak yayınevlerine malî teşvikte bulunmak için kurulmuştur. Fransa’da bir işbölümü vardır: Milli Eğitim Bakanlığı Fransızca dilinin, Kültür ve İletişim Bakanlığı da “Fransa Dilleri”nin korunması ve geliştirilmesi için faaliyet gösterir.

Bu noktaya kadar Korsika dilinden hiç bahsetmedim. Çünkü biraz aşağıda bu adadaki özerk idarî statüyü anlattığım zaman, buradaki Korsika dili eğitiminin ve genel yerinin ne durumda olduğu kendiliğinden anlaşılacak. Burada şu kadarını söylemekle yetineyim: Korsika dili 1974’ten bu yana ilk ve orta dereceli okullarda ve ayrıca 1980’de açılan Corte Üniversitesinde okutulmakta. 1998 verilerine göre adadaki ilkokul öğrencilerinin yüzde 85’i okullarda ve özellikle de “iki dilli” 11 okulda Korsika dili öğrenmekte.

“Laiklik konusunda da Fransa bizim bildiğimiz Fransa değildir!” demek istemezdim, ama ne yapayım ki öyle. Fransa’da dinsel azınlıklar da vardır, bu azınlıkların kâğıda geçmiş ve uygulanan hakları da. Fransa’da din ile devlet işlerini birbirinden ayıran 1905 yasasından sonra din konusunda standart bir uygulama olmuştur. Ama Alsace-Moselle bölgesi hariç. Örneğin, Fransa’nın hiçbir yerinde ilk ve orta dereceli kamusal okullarda zorunlu veya seçimlik hiçbir din dersi okutulmaz; yasaktır. (Ama, bu okullar, isteyen ana-babanın çocuğuna okul dışında din dersi aldırabilsin diye Çarşambaları tatildir, buna karşılık Cumartesi okul vardır. Özel okullar din derslerine kendileri karar verirler). Oysa, Alsace-Moselle bölgesinde ilk ve orta dereceli özel ve kamusal okullarda din dersi zorunludur. Yalnızca, ana-babalar, çocuklarının Katolik, Protestan, Yahudi veya Ahlak derslerinden hangisini seçeceğini saptayabilir.

Fransa’nın hiçbir yerinde din adamları devletten maaş almazlar, devlet tarafından atanmazlar, müminlerin verdikleri bağışlarla geçinirler, devlet protokolünde de yer almazlar. Oysa bu bölgede, Fransa’ca tanınmış üç din ve mezhebin (Katoliklik, Protestanlık, Yahudilik) din adamları devlet memurudur, devletten maaş alırlar, bunlara idarî birim komünler lojman

tahsis ederler. Katolik cemaati tarafından seçilen başpiskoposun atamasını bizzat Cumhurbaşkanı yapar. İki tanınmış Protestan kilisesi için de durum aynıdır. Yahudi cemaati tarafından seçilen başhahamı vali onaylar. Hahamların dışında, helal et kesimciye (*sacrificateur*) ve sünnetçiye de (*mohel*) devlet maaş verir. Bütün bu din adamları devlet protokolünde yer alırlar.

Fransa'nın hiçbir yerinde dinsel mezarlık yoktur; bütün mezarlıklar belediyelere aittir ve hukuksal olarak farklı dinden insanlar karışık olarak gömülürler ve ayrılmaları da yasaktır. Örneğin Yılmaz Güney, Paris'in kuzey kesimindeki Père Lachaise mezarlığında herkesle birlikte yatmaktadır. Oysa bu bölgede mezarlıklar dinsel mezarlıktır ve yanlarındaki dinsel yapıya aittirler. Bu nedenle Alsace-Moselle'deki mezarlıklarda "Müslüman Karesi" denilen özel Müslüman gömme alanları ayrılmıştır.

Bizde Fransa'dan (ve dünyadan) habersiz kişilerin Türkiye'ye örnek olarak verdiği, "azınlık kavramını reddeden", "laik" Fransa'da İçişleri Bakanı aynı zamanda Din İşleriyle Görevli Devlet Bakanı'dır. Alsace-Moselle dışındaki tüm bölgelerde bu sorumluluk büyük ölçüde sembolik olmakla birlikte, bu bölgede devletçe tanınmış bu inançlar, İçişleri Bakanı'nın yani devletin resmî ve fiilî himayesi altındadır. Yani, hem malî hem protokoler açıdan bu durum bu bölgedeki dinler ve mezhepler için bir dinsel ayrıcalık (artı hak, kolektif hak) oluşturur.

Fransa'da Bölgesel Özerklik²

Bırakınız Deniz Aşırı Toprakları, Metropol Fransa'da bile iki azınlık kendi bölgelerinde özel hukuksal/yönetimsel azınlık haklarına sahiptir: Alsace-Moselle bölgesi ve Korsika adası.

Düşününüz – biri Alman sınırında, öbürü ada. "Dinsel ve etnik haklar", "özel temsil hakları", "özel yönetim hakları": Bunlar, azınlıkların talep ettikleri grup haklarıdır, kolektif haklardır.

Bunların içinde en ciddi olanı üçüncüsü yani "özel yönetim hakları"dır ve Ulus-devletler bunu vermekten hiç hoşlanmazlar. Çünkü bu, azınlığın kendi kendini yönetmesi ve kendini "millet"ten soyutlaması, ayırması demektir. Böyle durumlarda azınlık ya kimi konularda kararları kendisi alır, ya da daha ileri gider ve bu özerkliği teritoryal (sınırları belli bir toprak parçası) biçime sokarak belli bir bölgede uygulatır.

Alsace-Moselle ve Korsika için burada bahsettiğim, bu sonuncu durum, bu taleplerin en ciddi olanının en radikal/aşırı biçimidir. Alsace-Moselle'de önemli ölçüde hukuksal artı haklar vardır, Korsika'da da doğrudan doğruya yönetimsel azınlık hakları. Görelim:

(a) Alsace-Lorraine'in Fransa'ya dönmesinden sonra, Alsace-Moselle'de Fransız ceza yasaları hemen yürürlüğe sokulmuş, ama Alman hukukundan gelen yerel yasaların bir kısmı korunmuştur. Fransa Yargıtayı, bu bize çok acayip gelecek durumu, 1937'de aldığı bir kararla “Bu yasalar Fransız yasası haline gelmiştir” diyerek tevil etmek zorunda kalmıştır. Çok da akıllılık etmiştir, çünkü bugün Fransa'da Alsace-Lorraine'de hiçbir azınlık sorunu yoksa, bu tür pragmatik akıllılıklar sayesinde yoktur.

(b) Almanya sınaileşmeye Fransa'dan önce başladığı için, sosyal güvenlik önlemleri açısından zamanının önünde olmuştur. Bölge Fransa'ya geçtikten sonra bu hukuk kuralları da muhafaza edilmiştir. Örneğin bu bölgede, sosyal sigortalıların yüzde 20 yerine yüzde 10 katılım payı ödedikleri ek bir sosyal güvenlik sistemi yürürlüktedir.

(c) 19. yüzyıl Almanyasında belediye başkanı gerçek bir yönetim makamı niteliği taşıdığından, bölge 1918'de Fransa'ya geçtikten sonra da buradaki belediye başkanlarının yetkileri, Fransa'nın diğer belediye başkanlarınınkinden fazla olmuştur. Durum ancak 1982 yerel yönetim yasası sonucu eşitlenebilmiştir.

(d) Bu bölgedeki dernekler Alman Medeni Kanunu'nun çeşitli maddelerine tabidirler. Örneğin bölgesel hukuka göre kurulmuş bir dernek, kâr amacı güdebilir.

(e) Dahası, Alsace-Moselle bölgesinde geçerli olan kimi yasalar, örneğin Yerel Dernekler Yasası Fransızcaya çevrilmemiştir bile; Almanca olarak durmaktadır. 1975'te İstinaf Mahkemesi, bu yasanın Almanca olması nedeniyle geçersiz olduğu yolundaki bir başvuruyu reddetmiştir. 10 Mart 1988'de Fransız Yargıtayı bir kararında şöyle demiştir: “Kimi Almanca yerel hukuk metinlerini yürürlükte tutan 1 Haziran 1924 sayılı yasa, bunların uygulanmasını Fransızca olarak yayımlanmış olmalarına bağlamamıştır.” Yani Fransa'da uygulanan kimi yasalar yalnızca Almancadır.

(f) Bölgenin bu hukuksal ayrıcalıkları, “azınlıkları reddeden” Fransa'daki Anayasa Konseyi'nden de onay görmüş ve Konsey bu azınlık ayrıcalıklarını “Cumhuriyet'in bölünmezliği” veya “yurttaşların eşitliği” ilkelerine aykırı saymamıştır.

Son olarak, gelelim Korsika'ya. Korsika adası Fransa'dan teritoryal olarak ayrı yönetilen bir birimdir. O kadar ki, Deniz Aşırı Topraklar'da uygulanan farklı hukuktan esinlenen özel statüsü, Metropol Fransa ile bu Deniz Aşırı Topraklar arasına oturan bir yere sahiptir ve bugün Fransa'daki tek örnektir. Burada, Korsika'nın 1982, 1991 ve 2002 yasalarıyla yaşadığı

değişiklikleri anlatmayacağım. Yalnızca şu andaki durumunu vereceğim. Korsika'nın ayrı bir Hukuksal Varlık'ı, ayrı bir Meclis'i, ayrı bir Yürütme Organı vardır.

(a) Korsika Teritoryal Kolektivitesi: Ada, 1991 yılında getirilen “Korsika Teritoryal Kolektivitesi” (*Collectivité Territoriale de Corse*) adlı bir özel statüyle yönetilir. Mesela, bizde Marmara Adası'nın özel bir statüyle yönetilmesi gibi. Aslında Lozan'ın 14. maddesi İmroz ve Bozcaada'nın özel bir statüyle yönetileceğini öngörmüştür; ama bugüne kadar hiçbir zaman uygulanmamıştır. Bu statünün getirdiği yetkiler akla gelebilecek bütün alanları içine alır: Ekonomik kalkınma, mali işler, tarım, ormancılık, turizm, enerji, konut, her türlü ulaşım ve taşımacılık, eğitim, yükseköğretim, araştırma, meslekî formasyon, her türlü okul inşası, mekânın düzenlenmesi, çevre koruması, yerel kalkınma, Korsika dili ve kültürünün geliştirilmesi, sanat ve kültür, devlete ait olmayan tarihsel yapıların korunması, vs.. Korsika Teritoryal Kolektivitesinin bu işleri, eskiden “ulusal” statüdeyken şimdi “teritoryal” statü kazanan yerel dairelerce yürütülür.

(b) Korsika Meclisi: Adanın sorunları, 1982'den bu yana Korsikalılar tarafından altı yıllığına seçilen bir “Korsika Meclisi” tarafından tartışılır ve karara bağlanır. Yılda üçer ay sürebilen iki olağan toplantı yapan ve ayrıca olağanüstü de toplanabilen elli bir üyeli bu Meclis kendi iç tüzüğünü yapar, Korsika bütçesini ve Korsika gelişme planını kabul eder, bir de aşağıda anlatacağım “Yürütme Konseyi”ni denetler. Fransa Parlamentosu, Korsika'yı ilgilendiren yasa tasarıları ve kararnameler çıkarmadan, Korsika Meclisi'ne danışmak zorundadır. Meclis bunlar konusundaki eğilimini bir ay içinde bildirir; acil durumlarda bu süre Korsika valisinin talebi üzerine on beş güne indirilebilir. Meclis, Korsika'yı ilgilendiren yasa ve düzenlemelerde değişiklik yapılmasını Fransız Hükümeti'ne önerme yetkisine sahiptir. Korsika Meclisi'nin işlemez hale gelmesi durumunda, Fransız Hükümeti, Bakanlar Konseyi kararnamesiyle onu dağıtabilir. Bu durumda, iki ay içinde yeni bir Meclis seçimine gidilir. Bu süre içinde cari işlere Yürütme Konseyi Başkanı bakar ve onun bu kararları Korsika valisinin onayıyla yürürlüğe girer. Korsika Meclisi'ndeki görüşmeler genellikle Fransızca olarak yürütülmekle birlikte, isteyen üyeler Korsika dilinde konuşabilir. Meclis 26 Haziran 1992'de Korsika dilini bütün adada resmi dil ilan eden bir karar almıştır (md.1). Aynı karar, resmi dil olarak “Korsika halkının dili Korsikacanın” ve “Devletin resmî dili olan Fransızcanın” Korsika Meclisinin iki resmi dili olacağını belirtmiştir (md.2). Md. 5'e göre her düzeyde öğrenciler haftada maksimum üç saat

Korsika dili göreceklendir. Bununla birlikte o tarihten bu yana Korsika Meclisi'nden ve Fransız Hükümeti'nden bu konuda bir ses gelmemiş, bu karar bir sonuç yaratmadan kalmıştır.

(c) Korsika Yürütme Konseyi: Yürütme Konseyi, Korsika Meclisi içinden seçilen bir başkan ve altı üyeden oluşur. Konsey'in görevi, Korsika Teritoryal Kolektivitesi'ni her alanda yönetmek ve özellikle de ekonomik, toplumsal, eğitsel ve kültürel kalkınma konuları ile mekânın düzenlenmesi konularında faaliyet göstermektir. Konsey başkanı ve üyeleri Meclis'in toplantılarına ve görüşmelerine katılabilirler. Meclis, Konsey'i bir güvensizlik oyuyla düşürebilir. Fakat bu gerçekleşmeden önce, boşluk olmasın diye, Meclis'te siyasal grupların yeni bir Yürütme Konseyi üzerinde anlaşmaya varmış olmaları şarttır. Yürütme Konseyi başkanı, Korsika Teritoryal Kolektivitesi'ni temsil eder. Adanın ita amiri odur. Her yıl Meclis'e bir rapor sunan başkan, Kolektivite'deki kamu hizmetleri konusunda Fransa başbakanına her türlü öneriyi götürme yetkisine sahiptir. Meclis'e ve Konsey'e Korsika Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Konseyi danışmanlık yapar.

Çok özetle, Korsika adası devlet içinde devlet gibidir. Hatta, "gibi"si fazladır. Alsace-Moselle bölgesi de; en hoşgörülü Ulus-devletlerin dahi duymaya tahammül edemeyeceği "çok-hukukluluk" uygulamasıyla, eski can düşmanı Almanya'nın dilini mahkemelerde konuşurmasıyla, Alman yasalarını bile Almanca uygulamasıyla, yine devlet içinde devlettir. Bu durum ("benzetmek gibi olmasın ama") Hatay'da Arapçayı ve Suriye hukukunu, Kars ve Ardahan'da da Rusçayı ve Moskof hukukunu geçerli kılmakla aynıdır. Türkiye'ye durmadan örnek gösterilen Fransa, işte böyle bir ülkedir. Bitirmeden, sizi bıktırmak pahasına tekrar Mitterrand'a dönmek istiyorum çünkü Türkiye'nin kurtuluşu o sözlerde: "Fransa'nın kurulabilmesi için, geçmişte, güçlü ve merkezîyetçi bir iktidara gereksinme duyulmuştur. Bugün ise, dağılmaması için, siyasal iktidarın ağırlıklı olarak yerel yönetimlere bırakılması zorunlu hale gelmiştir."

Sonuç

İşin acayip tarafı Türk ulusçularının dünya konusunda karanlıkta oluşu değil. Çünkü bütün dünyada milliyetçiler dünyaya kapalıdır. İşin en acayip tarafı, yukarıda anlattığım yeni Fransa'yı, hiç Fransa adını anmadan bir reform önerisi olarak yazıp yayınlasaydım ve deseydim ki "Şu adama özerklik verelim, şu bölgemize şu hakları getirelim, şu sınır bölgemizde duruşmalarda istenilen dil konuşulabilsin, şu bölgemizde ayrı Meclis, ayrı Yürütme bulunsun" veya bunların

yarisını demiş olsaydım, “Milletin bölünmez bütünlüğünü bozmak”tan tutun, “halka kin ve nefret yaymak”tan geçerek “Örgüt propagandası ve üyeliği”ne kadar her bir şeyden mahkemeye verirlerdi de, hayatımın geri kalanını içeride geçirirdim. İşin asıl acayip tarafı işte burasıdır. Veya, Ulus-devlet aynen budur.

NOTLAR

(1) Délégation Générale à la langue française et aux langues de France, *Le Corpus juridique des langues de France*, Etude réalisée par Violaine Eysséric, Paris, Avril 2005; *Les langues de France: un patrimoine meconnu, une realitée vivante*, Fransa Kültür ve İletişim Bakanlığının web sayfası: www.culture.gouv.fr/culture/dglf/lgfrance/lgfrance_presentation.htm; www.languefrancaise.net/dossiers/dossiers.php?id_dossier=45; www.uoc.es/euromosaic/web/document/basc/fr/i3/i3.html#3.1; Jean-Luc Valens, “Le maintien d’un droit local en Alsace-Moselle”, Quand la France se nomme diversité, Partie 2, *Problèmes politiques et sociaux*, no.909, Fevrier 2005; *Le Guide du Droit local: le droit applicable en Alsace et en Moselle de A à Z*, Paris, Publications de l’Institut du Droit Local/Economica, 2002; Norbert Rouland, Stephane Pierre-Caps, Jacques Poumarede, *Droit des minorités et des peuples autochtones*, Paris, Presses Universitaires de France, 1966.

(2) Le Statut particulier de la Corse, www.corse.pref.gouv.fr/scripts/display.asp?P=COstatut; Collectivité Territoriale de Corse, www.corse.fr/institution/assemblee/?id=1&id2=47; Présentation du statut de la Collectivité Territoriale de Corse, www.eurisles.com/Textes/presentation/PresStatut_CTC_FR.html; Vie Publique.FR – Découverte des institutions, La Corse, www.vie-publique.fr/decouverte_instit/approfondissements/approf_083.htm; La collectivité territoriale de Corse, <http://www.corse.pref.gouv.fr/scripts/display.asp?P=COloi91legis>; www.transcript-review.org/section.cfm?id=232&lan=fr; www.tlfq.ulaval.ca/ax1/europe/corsemotion.htm.